

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-2-4>

УДК 332.055:332.365:332.146.2

JEL O18, R22, R34, R58

С. Д. Щеглюк

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу просторового

розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені

М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: shchegliuk.sv@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0820-5222>

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СЕКТОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВИХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ МІСТ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

На основі статичного та динамічного підходів оцінюється ефективність секторально-просторових трансформацій економіки міст на субрегіональному рівні (у системі «місто – адміністративний район» як прототипу урбанізованої території, міської територіальної громади). На основі виявлених закономірностей прояву секторально-просторових трансформацій здійснено групування міст обласного значення за рівнем концентрації економічної активності в районах їхньої локалізації, визначено вектори динаміки трансформації економіки міста та району в контексті можливостей формування поліцентричної системи розвитку міської мережі на макрорегіональному рівні (Західний регіон України). Установлено, що впродовж 2012-2019 рр. більшість міст обласного значення макрорегіону збільшували рівень концентрації економічної активності в районі з різними темпами, що підтверджує доцільність розроблення диференційованої політики структурної модернізації міської економіки, виходячи з масштабу економічного й трансформаційного потенціалів міста, ефективного використання інструментів трансформації економіки, а також консолідації зусиль органів місцевого самоврядування та органів місцевої виконавчої влади. Запропоновано заходи щодо покращення спроможності впливу міста на соціально-економічний розвиток міської територіальної громади на основі посилення механізмів співпраці, стратегічного та просторового планування між територіальними громадами.

Ключові слова: міста обласного значення, секторально-просторові структурні трансформації, гіперконцентрація, поліцентричний розвиток, трансформаційний потенціал.

Shchegliuk S. EVALUATION OF EFFICIENCY OF SECTORAL-SPATIAL STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN THE ECONOMIES OF CITIES IN THE WESTERN REGION OF UKRAINE

The author's understanding of evaluating the efficiency of sectoral-spatial transformations in the municipal economy on the sub-regional level (in the city-administrative district system, as a prototype of an urbanized area, municipal territorial community) is outlined based on statistical and dynamic approaches. The cities of oblast significance are grouped by the level of economic activity in the districts of their localization, and concentration increase paces and sectoral proportions of a city's economy in the district are determined based on the detected patterns of sectoral-spatial transformations. The vectors of dynamics of economic transformations in cities and districts are specified in the context of opportunities to generate the polycentric system of municipal network development on the macroregional level (the Western region of Ukraine). The paper proves that in 2012-2019, most cities of oblast significance of the macroregion increased the level of economic activity concentration in the district with various paces, thus emphasizing the need to develop a differentiated policy of structural modernization of municipal economy based on the scales of economic and transformational capacities of a city, efficient use of economic transformation tools, and consolidation of efforts of local governments and local executive authorities. The ways to improve the capacity of a city to impact the socio-economic development of a municipal territorial community through strengthening the mechanisms of cooperation and strategic and spatial planning between territorial communities are suggested. The conclusions on the prevailing monocentric nature of the development of a city on a subregional level, the need to strengthen the conditions to generate the functional and morphological policentricity, and the need to improve statistical framework at the level of cities and territorial communities are emphasized.

Keywords: cities of oblast significance, sectoral-spatial structural transformations, hyperconcentration, polycentric development, transformation capacity.

Постановка проблеми. Особливості здійснення секторально-просторових структурних трансформацій економіки міст науковці розглядають на різних ієрархічних рівнях: регіональному, субрегіональному, локальному. У фокусі цього дослідження – зміни просторової концентрації основної економічної активності міст обласного значення (МОЗ) в адміністративному районі їхньої локалізації (у межах районів до змін в адміністративно-територіальному

устрої України до середини 2020 р.) з позицій геосистемного та структурно-функціонального підходів для визначення рівня концентрації їхніх економік і зміни спеціалізації господарства в контексті постіндустріальної трансформації. Окрім того, важливим є виявлення можливостей МОЗ набувати ознак нових центрів росту регіону для формування поліцентричного підходу, який пропагується європейськими та вітчизняними

урядовцями для забезпечення сталого розвитку міських поселень, що знайшло своє відображення у Лейпцизькій хартії (2007 р.) і Новій лейпцизькій хартії (2020 р.). Адже саме сприяння збалансованому просторовому розвитку на базі поліцентричної системи міст визнається в ЄС головною стратегією міського розвитку [1, с. 2].

Для країн-членів ЄС затвердженою та практично реалізованою моделлю регіонального розвитку є поліцентрична, покладена в основу Програми територіального розвитку ЄС та Лейпцизької хартії збалансованого розвитку європейських міст (2007 р.) [2]. Просторовий аспект розвитку економічної діяльності на глобальному рівні було висвітлено в доповіді про світовий розвиток 2009 р. «Реформуючи економічну географію» в контексті оцінювання позитивних і негативних наслідків територіальної концентрації виробництва та населення. Протягом останніх 200 років міграція та торгівля були основними каталізаторами прогресу економіки у світі, що зараз повторюється в зростанні економіки Китаю та Індії. Однак на зміну їм приходять інновації в людський капітал, що генерують інновації. Зазначимо, що обидва підходи є протилежними за своєю суттю, оскільки перший – поліцентричний – передбачає формування та одночасний розвиток кількох функціональних центрів – міст, а другий спирається на економічну ефективність та ефект від масштабу за підтримки розвитку великих міських агломерацій. Водночас такі підходи не просто збагачують методологію регіональних наук, а й стають основою розроблення практичних рішень у стратегічних документах і просторовому плануванні.

Аналіз останніх досліджень. Про вагомість урахування територіальної (просторової) структури економіки міст у дослідженнях структурних трансформацій стверджували В. П. Нагірна [3], Л. В. Мельник, О. О. Кривець, С. П. Батиченко [4] та ін. Окрім того, міста є опорними центрами територіальних систем виробництва (районного рівня), формування територіальної (просторової) структури господарської діяльності [3, с. 36], адже місто є водночас і формою територіальної концентрації господарства. Такий взаємозв'язок міста в районі його розташування полягає не лише у використанні ресурсів (природних, трудових, просторових, інфраструктурних), у формуванні певних структурних пропорцій економіки в розвитку як міста, так і району, а і в економічній значущості та спеціалізації території, співвідношенні центру й периферії та розробленні механізмів для розвитку напівпериферії або ж приміської зони (субурбії). Міста впливають на прилеглі території, зокрема їхню структуру та спеціалізацію господарської діяльності, соціальний розвиток, зайнятість населення, демографічну та екологічну ситуацію тощо. Водночас дослідження трансформації секторально-просторової структури міста здійснюють часто на внутрішньоміському рівні, а на рівні субрегіональному (районному) таких досліджень здійснено вкрай недостатньо.

Метою статті є оцінювання ефективності секторально-просторових трансформацій економіки

міст на субрегіональному рівні впродовж 2012-2018 рр. та обґрунтування заходів з підвищення ефективності її управління інструментами регіональної та локальної структурної політики.

Основні результати дослідження. Робоча гіпотеза полягає в тому, що за частками концентрації економічної активності міста в районі його оточення можна визначити динаміку процесів концентрації та зміну спеціалізації економіки міста за індустріальними чи постіндустріальними моделями розвитку. Обмеження в запропонованій гіпотезі полягають у неврахуванні екологічних, соціальних (структура населення), геополітичних чинників, дію яких не відкидаємо, а оцінюємо опосередковано в результатах економічної діяльності аналізованих показників.

Основою поліцентричної моделі регіонального розвитку, зокрема макрорегіонального (на прикладі Західного регіону України), є структурована різноманітна система потужних центрів локального, субрегіонального та міжрегіонального значення. Вищий рівень економічного розвитку центру відображає його різноманітні функції та більшу інтенсивність розвитку прилеглої території, яка отримує імпульси до регіонального зростання: нові пропульсивні (за Е. Алаєвим) види економічної діяльності, форми її організації, трансформацію способу життя та нові орієнтири. За моноцентричною моделлю, яку більшість науковців і практиків визнають характерною для сучасної України, міста вписані в жорстку вертикальну ієрархію, де верхній рівень розвивається завдяки нижчому. Домінуючий центр (регіональні центри – для середніх і малих міст) забезпечує територію свого впливу різноманітними типами послуг, одночасно «висмоктуючи» з неї людські, фінансові та інші ресурси й генеруючи низку соціальних та екологічних проблем, пов'язаних з надмірним навантаженням на інфраструктуру, загострення екологічної та криміногенної ситуації тощо. Унаслідок формування поліцентричної системи міст покращується просторова структура їхньої економіки на регіональному та макрорегіональному рівнях завдяки стимулюванню нових субцентрів зростання, налагодженню співробітництва між населеними пунктами, створенню адаптивної просторової структури економіки мережі міст, яка володіє комплементарністю та емерджентністю. Цікавою з точки зору модифікації поліцентричної моделі розвитку міст є концепція пульсуючого міського розвитку, суть якої полягає в нерівномірному, з різним ритмом і різною інтенсивністю щільності функцій розвитку міських територій шляхом концентрації ресурсів у точках зростання та наступним переданням імпульсів розвитку до прилеглої району [6, с. 30].

Для визначення секторально-просторових структурних трансформацій економіки районів і міст нами обрано статистичні показники, які відкрито оприлюднюються для МОЗ і районів: соціальні (середньомісячна заробітна плата, середньооблікова кількість штатних працівників, прийняття в експлуатацію житла (м² загальної площі на 1000 осіб); економічні (прямі іноземні інвестиції, (акціонерний

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

капітал), капітальні інвестиції, обсяги реалізованої промислової продукції, роздрібний товарооборот підприємств, обсяги виконаних будівельних робіт, обсяги реалізованих послуг) за період 2012-2019 рр. Зазначимо, що для окремих показників, зокрема для прямих іноземних інвестицій, обсягів виконаних будівельних робіт і капітальних інвестицій за 2019 р., для Тернопільської області відсутні статистичні дані через забезпечення конфіденційності інформації, а також зміну підходів до статистичного обстеження. Водночас зміна у 2020 р. методології обліку ПІІ та оприлюднення даних виключно Національним банком України призвели до неактуальності і незіставності даних, які публікували головні управління статистики в областях України. Ми ж послуговуватимемося статистичними даними, оприлюдненими за методологією Держстату, оскільки перерахунку за новою методологією обліку іноземних інвестицій та

оприлюднення їх на рівні міст і районів не передбачено.

Під ефективністю секторально-просторових трансформацій ми розуміємо темпи росту економіки міста внаслідок здійснюваних трансформацій просторової структури та її відображення в оптимізації просторової організації урбанізованої території, до якої належить субрегіон. Постіндустріальний вектор трансформації міст економіки міст розглядається нами на секторальному та просторовому рівнях і відповідає гіпотезі, що секторально-просторові трансформації економіки на субрегіональному рівні мають сприяти формуванню нових спеціалізацій міст і залученню інновацій. Для систематизації розрахунків ми визначили позицію міста в адміністративних районах локалізації за низкою показників (табл. 1). Зазначимо, що місто

Таблиця 1

Розподіл питомої ваги міста в районі його локалізації за соціально-економічними показниками, %

МОЗ / р-н	ПІІ	КІ	Зайнятість	Промисловість	Сфера послуг	Торгівля	Будівництво
	2018 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р.	2019 р.	2019 р.	2019 р.
м. Луцьк / Луцький	98	64	80	65	87	85	88
м. Володимир-Волинський / Володимир-Волинський	18	20	63	29	79	75	92
м. Ковель / Ковельський	83	63	81	74	78	88	к
м. Нововолинськ / Іваничівський	46	86	62	98	96	93	к
м. Берегове / Березівський	91	37	60	70	47	57	к
м. Мукачеве / Мукачівський	57	77	76	80	68	77	92
м. Ужгород / Ужгородський	28	71	75	47	76	84	69
м. Хуст / Хустський	78	26	48	34	42	80	к
м. Чоп / Ужгородський	8	2	3	1	4	1	к
м. Івано-Франківськ / Тисменецький	95	70	90	59	99	96	95
м. Болехів / Долинський	7	25	15	5	13	12	12
м. Бурштин / Галицький	н. д.	9	53	97	45	65	42
м. Калуш / Калуський	90	35	80	99	89	99	56
м. Коломия / Коломийський	91	60	61	88	77	91	27
м. Яремче / Надвірнянський	60	57	26	10	87	100	к
м. Львів / Пустомитівський	93	79	93	89	86	96	90
м. Борислав / Дрогобицький	3	20	18	49	5	15	к
м. Дрогобич / Дрогобицький	41	26	45	31	42	56	63
м. Моршин / Стрийський	н. д.	14	10	19	35	5	к
м. Новий Розділ / Миколаївський	31	42	42	38	32	46	4
м. Самбір / Самбірський	96	51	60	64	75	71	38
м. Стрий / Стрийський	19	26	43	17	63	81	18
м. Трускавець / Дрогобицький	51	18	24	9	50	27	24
м. Червоноград / Сокальський	14	26	45	31	74	72	67
м. Рівне / Рівненський	65	65	81	71	93	94	66
м. Дубно / Дубенський	н. д.	63	54	77	95	81	20
м. Вараш / Володимирецький	н. д.	24	77	99	29	82	99
м. Острог / Острозький	н. д.	54	50	к	81	81	к
м. Тернопіль / Тернопільський	н. д.	68	83	78	96	94	н. д.
м. Бережани / Бережанський	н. д.	52	70	50	58	к	н. д.
м. Кременець / Кременецький	н. д.	48	53	20	88	72	н. д.
м. Чортків / Чортківський	н. д.	13	64	12	99	к	н. д.
м. Чернівці / Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кіцманський, Новоселицький, Сторожинецький	51	65	68	84	91	84	94
м. Новодністровськ / Сокирянський	н. д.	59	33	0,7	75	24	к

Джерело: розраховано автором за [6-12].

Чернівці межує одночасно з кількома районами, тому за відсутності єдиного району локалізації (порівняно з іншими містами та районами) ми брали до уваги всі

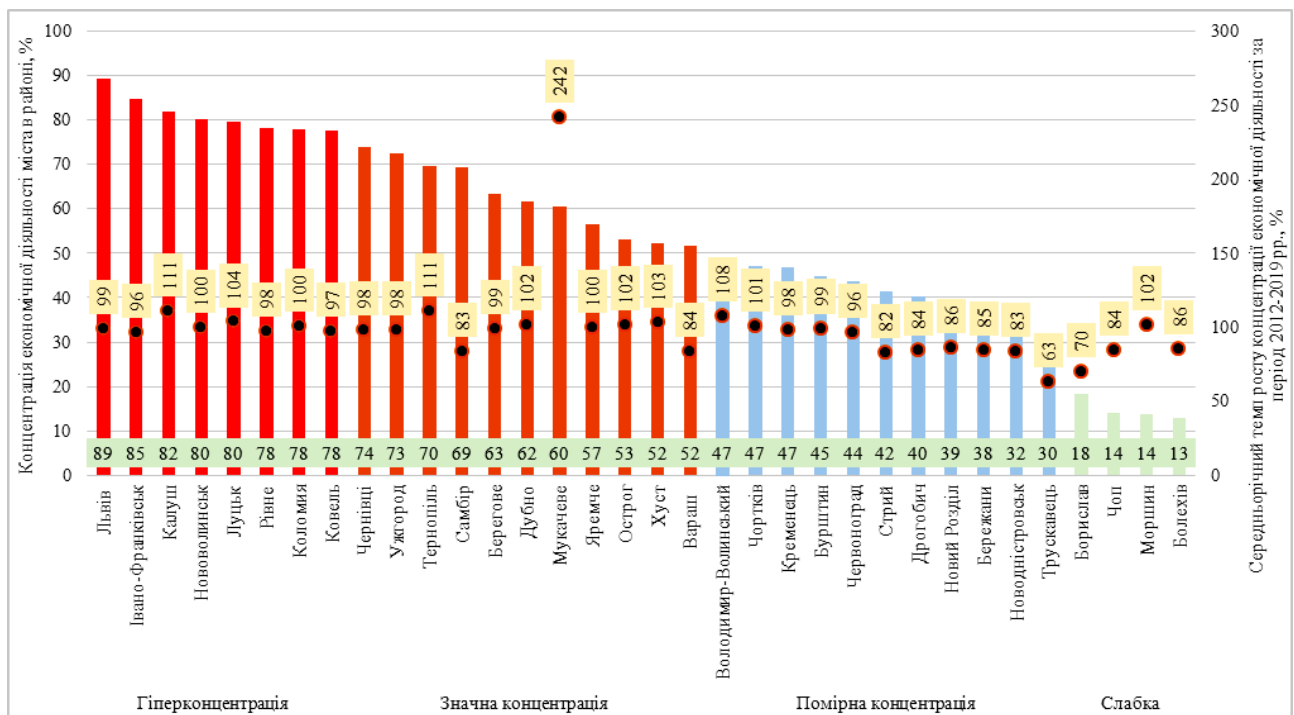
суміжні його райони, зважаючи на гіпотезу про формування прилеглої приміської зони впливу міста особливо щільно в радіусі до 30 км. Міста обласного

значення та адміністративні райони з 2015 р. в контексті зміни реформи адміністративно-територіального устрою та фінансово-бюджетної децентралізації розвивалися фінансово автономно одне від одного. Тому робимо припущення, що в системі «місто – район» відбуваються постійні обміни ресурсами, що сприяє трансформації секторально-просторової структури економіки як системи, так і міст.

Розрахунки питомої ваги міст обласного значення в районі його локалізації здійснювалися за період 2012-2019 рр. Результат рівня просторової концентрації економічної діяльності міст за різними показниками станом на 2018-2019 рр. наведено в табл. 1.

Насамперед визначено рівень концентрації економічної діяльності міста в районі за період 2012-2019 рр., здійснено групування за значеннями питомої ваги міста в районі за 2019 р. (0-25% – слабка, 26-50 – помірною, 51-75% – значною, 76-100% – гіперконцентрація), розраховано їхні абсолютні структурні зрушення та середньорічні темпи зміни концентрації.

Станом на 2019 р. розподіл питомої ваги економічної діяльності (за показниками обсягів промислової продукції, сфери послуг, торгівлі, зайнятих, прямих і капітальних інвестицій) МОЗ до району їхньої локалізації характеризувався великим розмахом варіації – від 89% у м. Львові до 13% у м. Болехів. Це пояснюється різним соціально-економічним потенціалом та економічною позицією міста в районі. Аналізовані МОЗ Західного регіону відрізняються за демографічним, економічним, інвестиційно-інноваційним і трансформаційним потенціалами, про що свідчить розподіл за групами рівня концентрації економічної діяльності (рис. 1). Примітно, що обласні центри знаходяться в групі гіперконцентрації (Львів, Івано-Франківськ, Луцьк, Рівне), а також у групі зі значною концентрацією (Чернівці, Ужгород, Тернопіль). Останні мають верхні граничні показники, що за умов збереження динамічних тенденцій можуть перейти до групи з рівнем гіперконцентрації економічної діяльності відносно району локалізації.

Рис. 1. Розподіл міст обласного значення за рівнем концентрації економічної діяльності в містах відносно району їхньої локалізації у 2019 р. та середньорічними темпами зміни рівня концентрації за період 2012-2019 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано автором.

Натомість середні міста (Дрогобич, Червоноград, Стрий) разом з малими містами (Володимир-Волинським, Бориславом, Чортковом, Новим Роздолом, Болеховом, Кременцем, Бережанами, Новодністровськом, Чопом і Моршином) опинилися в групах зі слабкою та помірною концентрацією економічної діяльності та зниженням темпів її зростання, що засвідчує про наявність у районі інших центрів росту, окрім аналізованих МОЗ.

Результати оцінювання середньорічних темпів зміни рівня концентрації економічної діяльності в МОЗ показали, що найвищі темпи росту були притаманні м. Мукачевому – 242%, тобто місто фактично подвоїло свою потужність у районі

(переважно завдяки збільшенню обсягів промислової діяльності та обсягів виконаних будівельних робіт). Натомість серед обласних центрів лише Тернопіль (111%) і Луцьк (104%) наростили темпи збільшення рівня концентрації економічної діяльності в районах. Найнижчі темпи росту були характерні для м. Трускавця (63%), що лише свідчить про зростання питомої ваги в економіці Дрогобицького району міст Дрогобича та Борислава, а також інших населених пунктів, зокрема смт. Східниця.

За швидкістю структурних зрушень (абсолютні структурні зрушення) різних показників міста також суттєво розрізняються, що свідчить про неоднаковий трансформаційний потенціал як секторів економіки

(агрегованих видів діяльності), так і самих міст відносно району їхньої локалізації.

Суттєво збільшили питому вагу міста в районі за іноземними інвестиціями такі МОЗ: Ковель (74 в. п.), Яремче (53 в. п.), Нововолинськ (22 в. п.), Івано-Франківськ (13 в. п.). Скоротили концентрацію прямих іноземних інвестицій до районного показника міста Володимир-Волинський (-42 в. п.), Мукачеве (-17 в. п.), Новий Розділ і Рівне (-8 в. п.). Зазначимо, що така інформація за всіма містами є неповною з огляду на відсутність і конфіденційність статистичних даних, а після зміни методології розрахунку ПІІ Національним банком України у 2020 р. та через відсутність агрегування даних для міст подальша інформація за цим показником буде суттєво утруднена. Тому в межах інвестиційного паспорту міської територіальної громади слід запровадити щорічний облік надходжень прямих іноземних інвестицій за різними джерелами інвестування та забезпечити зіставність статистичних даних за іншими територіальними громадами.

За капітальними інвестиціями, які є вагомим показником підтримки структурних економічних зрушень, надана повна інформація за період 2012-2018 рр. за всіма МОЗ (до яких у 2014-2016 рр. приєдналися МОЗ Тернопільської обл.). Але через зміни в плані забезпечення статистичною інформацією за містами та районами Тернопільської області статистичні дані за 2019 р. не були передбачені, тому наведено дані за період 2012-2018 рр.

Аналіз структурних змін за швидкістю трансформації капітальних інвестицій показав їх розсинхронування з характером тенденцій в іноземному інвестуванні (окрім міст Володимир-Волинського, де частки за капітальними інвестиціями міста в районі локалізації скоротилися на 11 в. п., Львова – на 10 в. п., Стрия – на 13 в. п., Червонограда – на 27 в. п. та Нового Роздолу – на 3 в. п.). За іншими 14 містами впродовж аналізованого періоду за прямими іноземними інвестиціями спостерігалось суттєве зростання питомої ваги міста в районі (Новодністровськ – 41 в. п., Чернівці – 17 в. п., Болехів – 13 в. п., Острог – 9 в. п., Тернопіль, Ужгород – 5 в. п., Кременець – 7 в. п., Самбір – 6 в. п.).

Показник зміни чисельності зайнятих у місто-районній просторовій структурі показує привабливість міст для робочих кадрів, визначає перспективи розвитку економічної бази міста. Хоча в умовах високої тінізації сфери послуг у містах такі дані є неповними, однак намічені тенденції яскраво відображають ситуацію на локальному ринку праці. Наприклад, зростання питомої ваги МОЗ макрорегіону впродовж 2012-2019 рр. було зафіксовано в промислово розвинених містах – Вараші (9 в. п.), Мукачеві (8 в. п.), Ковелі та Коломиї (6 в. п.), Новому Роздолі (5 в. п.) – та освітньо-культурних Чернівцях (3) і рекреаційно-туристичному місті Яремче (2).

Для міст, що є обласними центрами, за цими трьома соціально-економічними показниками спостерігаються дві протилежні тенденції:

- скорочення присутності (рівня концентрації) міста в районі (Луцьк і Рівне);
- балансування розподілу економічної активності в районі за одними показниками на користь МОЗ (+), а за іншими – на користь інших

населених пунктів району (-) (Ужгород, Івано-Франківськ, Львів, Тернопіль, Чернівці).

Зазначене дає підстави припустити можливість формування засад до поліцентричного розвитку МОЗ в районі за підтримки інших міст і селищ міського типу для економічного розвитку.

Щодо секторально-просторової структури економіки субрегіону (міста і району), то результати аналізу рівня концентрації та абсолютних структурних зрушень за обсягами промислової продукції, наданих послуг, виконаних будівельних робіт, роздрібним товарооборотом показали, що у 20 містах макрорегіону скорочується рівень концентрації промисловості щодо району їхньої локалізації. Цей процес «зачіпає» всі обласні центри, окрім Львова та Чернівців, які наростили свою присутність у районі (8 та 16 в. п. відповідно). Натомість найбільшого скорочення питомої ваги міста зазнали м. Острог (55 в. п.), Чоп (32 в. п.), Стрий (28 в. п.), Бережани (25 в. п.). Лише за цими даними не варто стверджувати про деіндустріалізацію, оскільки йдеться про значення міста в районі, але цілком можлива зміна економічних функцій міста на користь транспортних, інноваційних, сервісних тощо. Складно однозначно зазначити, на користь яких населених пунктів перейшли промислові функції, адже за містами районного значення та селищами міського типу не ведеться статистичного обліку. Водночас можна точно простежити, на користь якого сектору економіки відбулися зміни питомої ваги міста в районі.

Наприклад, структурні зрушення за обсягами наданих послуг показали зростання питомої ваги в таких містах: Острог (29 в. п.), Новодністровськ (20 в. п.), Дрогобич (17 в. п.), Бурштин (14 в. п.), Новий Розділ (10 в. п.). Натомість скорочення за цим показником зазнали міста Вараш (52 в. п.), Берегове (46 в. п.), Бережани (42 в. п.), Трускавець (17 в. п.), Ковель і Володимир-Волинський (по 13 в. п.). Оскільки вважається, що сфера промисловості є «антагоністом» сфери послуг, то скорочення її питомої ваги має сприяти збільшенню частки сфери послуг, однак не у всіх містах спостерігається такий причинно-наслідковий зв'язок: Володимир-Волинський, Моршин, Чоп, Самбір, Рівне, Бережани показали скорочення питомої ваги одночасно і промисловості, і сфери послуг. Це свідчить про існування в районі центру акумулювання обсягів промисловості та сфери послуг за межами аналізованого МОЗ або ж збільшення сфери торгівлі та будівництва, які тісно пов'язані зі споживчим попитом населення.

Зокрема, послуги роздрібною торгівлі, надані в містах, забезпечили їм зростання питомої ваги в районі, причому у всіх (за винятком шести) МОЗ. Лідером за аналізований період серед МОЗ було Яремче (67 в. п.), що пояснюється його рекреаційно-туристичною спеціалізацією, розташуванням у місті низки готелів, сувенірних крамниць, послуг з прокату спортивного інвентарю, продуктових магазинів і базарів. Завдяки ємкому внутрішньому ринку міста Чортків (38 в. п.), Вараш, Острог, Новий Розділ, Коломия збільшили частку в роздрібній торгівлі району. Скорочення питомої ваги в торгівлі Новодністровська, Червонограда та Трускавця пояснюється як зменшенням чисельності зайнятих, звуженням внутрішнього ринку, так і існуванням (як у разі Трускавця та Червонограда) інших міст у районі

(Дрогобича, Борислава та Сокаля), частка яких за аналізованим показником хоч і незначно, однак зростає.

Суттєво доповнити аналізовані сектори економіки на предмет їхніх структурних змін у міській економіці може сектор будівельних послуг, статистичні дані якого наведені не в повному обсязі через конфіденційність і недоступність інформації. Тому абсолютні структурні зрушення за деякими містами розраховані за різний період часу, на який були наявні достовірні дані. Результати аналізу показали, що суттєво збільшили будівельні послуги в районах міста Новодністровськ (24 в. п.), Чернівці (21 в. п.), Острог (19 в. п.), Стрий (16 в. п.), Болехів (11 в. п.). Водночас низка міст характеризувалася скороченням питомої ваги в районі за оцінюваним показником: Самбір (-54 в. п.), м. Дубно (-40 в. п.), Рівне (-30 в. п.), Калуш (-27 в. п.), Берегово та Коломия (-23 в. п.), Нововолинськ (-21 в. п.). Можемо припустити, що скорочення рівня концентрації міста в районі пов'язане з процесами активного житлового будівництва за межами міста, оскільки вітчизняні міста характеризуються досить високими рівнями забудови земель, а тому виходом із ситуації з обмеженими вільними площами є будівництво як житла, так і промислових будівель за межами міста.

Статичний зріз просторово-секторальної структури, на думку вчених, засвідчує структурну ефективність економіки (пропорційність), а ефективність структурних зрушень оцінюють за динамічною складовою, тобто за швидкістю та інтенсивністю процесів структурних змін, наслідки яких відображаються в структурних зрушеннях. Поділяємо думку науковців, що трансформація є ширшим поняттям, ніж модернізація. Вона, як і модернізація, охоплює всю структуру соціально-економічної системи, якою є місто та район. Суперечливість трансформаційного процесу може призвести як до прогресу, так і до регресу, навіть до деградації структури економіки. Тож модернізація просторової економічної структури на рівні субрегіону може бути здійснена в межах структурної трансформації [13, с. 61].

Потенціал структурних зрушень (або трансформацій як крайньої форми структурних змін) полягає в сприйнятливості економіки до зовнішніх і внутрішніх змін, що ініціюють кардинальні перетворення в системі суспільних потреб, трансформують спосіб розподілу ресурсів на основі нової системи пропорцій, генерують структурну стійкість, збалансованість, формують інноваційний характер розвитку економіки. Отже, актуальні структурні зрушення є результатом значущих структурних змін, що відобразилися в секторальній структурі економіки під час розвитку науки, техніки і технологій, зумовлених як економічними потребами, так і економічною кризою [13, с. 59]. Як зазначає Л. Мажар, зміна територіальної структури систем різного виду сприяє трансформації просторової організації соціально-економічної системи, що, своєю чергою, визначає характер субрегіонального та регіонального розвитку [14, с. 258].

Висновки. Здійснивши статичне та динамічне оцінювання зрушень секторально-просторової структури економіки міст на субрегіональному рівні, ми дійшли висновків, що тенденція до зростання економічної присутності міста обласного значення в

районі локалізації мала місце впродовж 2012-2019 рр. у всіх містах (за винятком Самбора, Вараша, Стрия, Дрогобича, Нового Роздолу, Бережан, Новодністровська, Трускавця, Борислава, Чопа та Болехова) і відбувся перерозподіл економічного значення на користь інших населених пунктів району.

Поляризація субрегіонального економічного простору зростає через збільшення питомої ваги окремих міст завдяки переважанню доцентрових сил над відцентровими. Натомість навколо великих міст спостерігалася активізація житлового будівництва, що є свідченням субурбанізаційних процесів. Однозначно зробити висновок про формування поліцентричної або моноцентричної міської мережі в аналізованих районах складно з огляду на брак інформації за іншими містами, які локалізовані в районах. Однак за рівнем концентрації економічної діяльності в МОЗ, який перевищує 50%, та темпами її зростання можна стверджувати про тенденцію до моноцентричного та більш поляризованого розвитку серед більшості аналізованих районів (у 19 з 30). У Дрогобицькому районі Львівської обл. склалися сприятливі умови для поліцентричного розвитку міської мережі та агломеративних процесів на базі комплементарності та економічної спеціалізації міст. Водночас місто Борислав, яке є монофункціональним промисловим містом, потребує впровадження інструментів диверсифікації економічної діяльності. А для реалізації поліцентричного розвитку слід забезпечити більшу інтегрованість міста з його оточенням, з іншими містами шляхом посилення механізмів співпраці між територіальними громадами, стратегічного та просторового планування як міських територіальних громад, так і комплексного планування розвитку громад, які потрапляють у зону дії міської агломерації.

Прикладні аспекти вивчення трансформації територіальних суспільних систем пов'язані з вирішенням цілком конкретних завдань [14, с. 258]: вивченням механізму трансформації, умов і чинників, а також характеру їхнього впливу на трансформаційні процеси; розробленням рекомендацій щодо впливу на територіальні структури для їхньої цілеспрямованої трансформації і прогресивного розвитку територіальних суспільних систем, формування нової просторової організації економіки урбанізованих територій, до яких належать райони з містами; науковим обґрунтуванням державної регіональної політики, урахуваючи трансформаційні процеси.

Список використаних джерел

1. Лейпцизька хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку». *Асоціація міст України*: сайт. 2016. URL: <https://auc.org.ua/novyna/leypcyzka-hartiya-mista-yevropy-na-shlyahu-stalogo-rozvytku-neoficyynyu-perekklad-amu>
2. *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін*: монографія / ред. К. Мезенцев, Я. Олійник, Н. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2017. 438 с.
3. Нагірна В. П. Територіальна структура господарства і розселення населення: ретроспектива і сучасні реалії. *Український географічний журнал*. 2009. № 1. С. 36-41.
4. Мельник Л. В., Кривець О. О., Батиченко С. П. Просторові трансформації урбанізованих тери-

торій в містах приміської зони столиці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Геологія. Географія. Екологія*. 2017. Вип. 46. С. 121-128. URL: <https://periodicals.karazin.ua/geoeco/article/view/9524/9046>

5. Потаев Г. А. *Постиндустриальные города: реновация и развитие*. Минск: БНТУ, 2019. 232 с.

6. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Волинській області*: сайт. 2019. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>

7. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Закарпатській області*: сайт. 2019. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

8. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Івано-Франківській області*: сайт. 2019. URL: <https://ifstat.gov.ua>

9. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Львівській області*: сайт. 2019. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>

10. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Тернопільській області*: сайт. 2019. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>

11. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Рівненській області*: сайт. 2019. URL: <http://www.gusrv.gov.ua>

12. Статистична інформація. *Головне управління статистики у Чернівецькій області*: сайт. 2019. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

13. Сайбель Н. Ю., Косарев А. С. Факторы трансформации социально-экономической системы. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2017. № 12(66). Ч. 3. С. 58-63.

14. Мажар Л. Ю. Теоретические основы изучения динамических процессов в территориальных социально-экономических системах. *Вестник АРГО*. 2015. № 4. С. 250-260.

References

1. Leyptsyz'ka khartiya «Mista Yevropy na shlyakhu staloho rozvytku» [Leipzig Charter «Cities of Europe on the Road to Sustainable Development»] (2016). *Association of Ukrainian Cities*: Website. Retrieved from <https://auc.org.ua/novyna/leypcyzka-hartiya-mista-yevropy-na-shlyahu-stalogo-rozvytku-neoficiynyy-pereklad-amu> [in Ukrainian].

2. Mezentsev, K., & Oliynyk, Ya. (Eds.) (2017). *Urbanistychna Ukrayina: v epitsentri prostorovykh zmin* [Urban Ukraine: at the epicenter of spatial change]. K.: Phoenix. [in Ukrainian].

3. Nahirna, V. P. (2009). Terytorial'na struktura hospodarstva i rozselennya naseleennya: retrospektyva i suchasni realiyi [Territorial structure of economy and settlement of the population: retrospective and modern realities]. *Ukrayins'kyu heohrafichnyu zhurnal – Ukrainian Geographical Journal*, 1, 36-41. [in Ukrainian].

4. Melnyk, L. V., & Kryvets, O. O., & Batychenko, S. P. (2017). Prostorovi transformatsiyi urbanizovanykh terytoriy v mistakh prymis'koyi zony stolytsi [Spatial

transformations of urban areas in the cities of the suburban area of the capital]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Heolohiya. Heohrafiya. Ekolohiya – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Geology. Geography. Ecology*, 46, 121-128. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/geoeco/article/view/9524/9046> [in Ukrainian].

5. Potayev, G. A. (2019). *Postindustrial'nyye goroda: renovatsiya i razvitiye* [Postindustrial cities: renovation and development]. Minsk: BNTU. [in Russian].

6. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Volyn Region*: Website. Retrieved from <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Zakarpatt'a Region*: Website. Retrieved from <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

8. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk Region*: Website. Retrieved from <https://ifstat.gov.ua> [in Ukrainian].

9. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Lviv Region*: Website. Retrieved from <https://www.lv.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Ternopil Region*: Website. Retrieved from <http://www.te.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Rivne Region*: Website. Retrieved from <http://www.gusrv.gov.ua> [in Ukrainian].

12. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2019). *Main Department of Statistics in Tchernivci Region*: Website. Retrieved from <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Saybel, N. Yu., & Kosarev, A. S. (2017). Faktory transformatsii sotsial'no-ekonomicheskoy sistemy [Factors of transformation of the socio-economic system]. *Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatel'skiy zhurnal – International research journal*, 12(66):3, 58-63. [in Russian].

14. Mazhar, L. Yu. (2015). Teoreticheskiye osnovy izucheniya dinamicheskikh protsessov v territorial'nykh sotsial'no-ekonomicheskikh sistemakh [Theoretical foundations for studying dynamic processes in territorial socio-economic systems]. *Vestnik ARGO – ARGO Bulletin*, 4, 250-260. [in Russian].

Статтю підготовлено в межах виконання відомчої науково-дослідної теми «Трансформація структури економіки міст Західного регіону України» (ДР № 0119U002011).

Надійшло 31.03.2021 р.